

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajovsako sredo in saboto. Veljajo za celoleto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za polleta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 13. septembra 1856.

Červe na polji in pa hrošče (kebre) pokončati;
zraven pa tudi od rudečega oblaka kaj.

(Na dopis Janežičev iz Loža.)

Kar je gosp. Janežič unidan v „Novicah“ od červa omenil, ki je letos toliko škode po njivah in košenicah naredil, poterdim tudi jez čez in čez; vendar vém za pripomoček zoper červa, kar sem sam na grajšinskih njivah skušal. Pognožil sem njive, kamor sem jari ječmen sejati, s pepélom, to je, z mrtvim pepélom, in ni se lotil červ tiste njive. Tudi sem poskusil na dvéh skupaj ležečih njivah, ki ste bile z ovsom obsejane; eno sem z mrtvim pepélom potresel, ene pa ne; bil je oves — na njivi brez pepéla — vés sneden od červa, tako, da sem komaj seme dobil; na drugi zraven pa, kjer sem pepéla potresel, ni červ nič škode storil. Ne le na grajšinskih njivah se je pepél zoper červa dobro skazal, temuč tudi na drugih njivah, kjer se je to storilo. Ker hrošči ali kebre v jeseni narajši na tisto njivo sedajo in se zagrebajo, ki je bolj zelena in travnata, je nar boljše tako njivo po žetvi, ali pa če je detelja, po drugi košnji, precej preorati, in gotovo je, da kebre ne bo tako va-njo silil; zraven tega je pa še ta korist, da se zemlja bolj zrahlja, če se njiva dvakrat izorje; bo potem tudi rodovitniša, pa tudi bolj gnojna, ako je sternašče poderano, da čez zimo pognije in njivo gnoji.

Prav bi bilo, da bi naši gospodarji take skušnje posnemali; gotovo bi jim ne bilo brez dobička.

Tudi jez sem vidil na kresni dan tisti prikazek, kateri je bil v „Novicah“ omenjen. Bilo je po enajsti uri, ko iz polja domú gredé zagledam blizo grada nad Oberhom rudeč oblak; ko ga pa bolj natanko gledam, opazim več barv, kakor pri mavrici. Da bi se bolje prepričal, kaj da bi to bilo, vzamem daljnogled, in tudi ž njim vidim ravno tiste barve in v ravno takem redu, kakor jih vidimo pri mavrici. Razjasnil sem si torej ta prikazek takole: Bilo je takrat bolj jasno ko oblačno, vendar je bilo oblačno na tistem mestu, kjer se je rudeč oblak svetil, in sicer zgorej proti soncu je bil bolj bel, spodej pod tem pa debeleji in tamniši oblak; moral je oblak rositi, in tako so se prikazale na temnem oblaku mavrične barve. Kdor vé, kdaj in kako se mavrica prikaže, mi bo poterdil moje mnenje. Več ljudi, ki so z mano oni oblak ogledovali, so tudi pri nas berž mnogo nesreč prerokovali, in mi niso verjeli, ko sem jim naravni prikazek naravno razkladal. Čudno je, da so vraže tako zlo ukoreninjene pri nekterih, da jim berž mora vsaka svetla stvar na nebu nesrečo pomeniti, čeravno le temno pамет njih razodeva! —

Dragotin.

Odgovor na vprašanje.

Iz Gorice smo prejeli nedavno sledeče pismo: „Močno ste nam, drage „Novice“ unidan ustregle z naznanilom: „kako se odpravi mokrotan zrak in apnjeni puh iz novopobeljenih izb“. Naznanite nam še, vas prosimo, kako bi se dal odpraviti nezdrav duh od saj in dima v zapertih kuhinjah in takih predsobah, iz katerih se kurijo še peči po stari šegi v druge sobe. Znano vam je, da take predsobe in tudi kuhinje so še mar-

sikod poslom za spavnice in da ta teški duh od saj in dima jim zapira dihanje in jih duši. V pozimskih nočéh ne morejo imeti okinj odprtih zavoljo mraza, pa tudi poleti to le malo zdaja. Jez sem z apnom prebelil vrata, ki zapirajo mesteje in dimnik sobne peči, misleč, da bi apno utegnilo na-se potegniti ta nesopljivi duh; toda sajeva moča je kmali prešinila in prečernila vsako novo prebeljenje, in ta gerdi duh se s tem pomočkom ni dal izgnati.“ —

Ker se duh od saj in dima, ki se vsaki dan ponavlja, nikakor ne more odpraviti s kakim enkratnim kadenjem, belilom itd., smo se posvetovali zastran gori omenjenega vprašanja z izvedenim našim gosp. J. Pajkom, ki nam je v enakih okolišinah svoje skušnje v sledečem popisu razodel. Znabiti, da je kaka dobra drobtinica vmes za marsikako rabo. Gosp. Pajk takole piše:

„Imel sem navadno kuhinjo, v kateri je bilo ognjišče za kuho in mesteje za kurjavo velike peči, ktera dvé izbi greje, v kateri se pa pozimi tudi kuha. Bil je po navadi en sam dimnik.

V ti kuhinji se je ob času nasprotne sape tako kadilo, da ni bilo moč v nji prestati, in celó po celi hiši je stala gosta megla.

Leta 1852 sem si napravil tako imenovano varčno ognjišče (Sparrherd). Pri tem ognjišču je po navadi tudi majhno navadno ognjišče za manjše kuharije; pri meni je v tem ognjišču za čevelj od spodej popisanih vrat nazaj postavljena obokana peč narejena, tako, da to ognjišče tudi za kruh peči rabimo. Kakor varčno ognjišče je tudi to malo od vseh strani z zidom obdano; le na eni strani, na kateri se malo ognjišče kuri, kuha in kruh peče, ima 2 čevlja široke in 2 čevlja in 6 pavcov visoke železne vrata na dvoje, tako, da se na vsako plat polovica odpira; se vé da varčno ognjišče ima tudi svoje, pa majhne vratica. To dvojno ognjišče ima, kakor mora biti, svoj dimnik. Pa se vendar tudi ta dim lahko v bližnji dimnik spelje. Stari dimnik, ki je ravno med mestejami gori imenovane peči, na nasprotni strani ognjišča za kurjavo že popred v kuhinji bil, je ostal za dim peči. Da se pa dim iz mestej po kuhinji razširjati ne more, sem naredil pred mestejami majhno ognjišče, ktero sem tako od tal do oboka kuhinje ozidal, da nov 6 pavcev debeli zid toliko od starega zidu stoji, da more dimnikar, kadar dimnik ometa, va-nj zlesti. Ima pa ta novi zid ravno pred mestejami take vrata kakor so zgorej popisane.

Tako se dá v vsaki izbi, v kateri so mesteje za kurjavo kake peči narejene, novo ognjišče narediti, ktero se v sili tudi še za kako manjo kuho lahko rabi; po tako napravljenem ognjišču se nič ne kadí v izbo, pa jo tudi še nekoliko greje.

Ravno tako se tudi dá v vsaki kuhinji, čeravno nima varčnega ognjišča, navadno ognjišče obzidati in zapreti, in dim ne bo nadlegoval.

Ko mi je ob hudem mrazu gori omenjena peč, ktere le ena stran v precej veliki spavni izbi stoji, spavnico premalo grela, sem dal v zidu med izbo in kuhinjo še ene mesteje narediti, in pred te mesteje smo postavili v izbi železno peč, ktera se le, preden se spat gré in preden se vstane, ob hudem mrazu iz kuhinje enmalo zakuri. Ta peč ima med mestejami majhne železne vratica (s še manjšimi duricami, da se ognju dušek dati ali vzeti zamore), da se me-

steje, koj ko se zakuri, zapró. Pri verhu peči gré iz peči skozi zid železna cev, ktera dim iz peči izpeljuje. Zunaj zida v kuhinji se v imenovano cev druga železna cev utakne, in ravna ali po potrebi kriva ob zidu v bližnji dimnik napelje.

Tako se dá kuriti brez dima in saj v kuhinji in predsobi. Na to vižo se tudi v vsaki izbi, v kateri se kuriti mora, dim lahko odpeljuje. Tako imam namesti pred černe kuhinje sedaj malano predizbo.

Opomniti pa moram le še to: Če se v enem ognjišču ali v eni peči kuri, morajo biti vse druge ognjišča ali mestje in peči zaperte; če ne, se bo kadilo. Zatega voljo morajo vse mestje ali ognjišča vrata imeti.

Gospodarska skušnja.

(Pomoček zoper plavo mleko). V časniku Najsavske gospodarske družbe smo brali sledeče: Nekemu kmetovavcu v Rheinhesen-u, ki je imel veliko maslarijo in sirarijo, se je večkrat, zlasti ob poletinski vročini, primerilo, da mu je mleko plavo postajalo. Marsikaj je skušal, pa nič ni pomagalo. Zadnjič si misli, kaj! ko bi dal kravje vime na z vodo klorovega apna (mit verdünnter Chlorkalklösung) umivati? In res — pomagalo je. (V tem priporočilu ni povedano, koliko klorovega apna naj se raztopi v vodi, s katero se ima vime umivati; mislimo, da kaka 2 lota ali unča klorovega apna na maslic vode bi utegnili prava mera biti; unča klorovega apna velja v apoteki pol groša).

Slovstvine stvari.

Kratek pregled starega slovstva hervaškega.

Po Ant. Mažuraniću poslovenil Fr. Bradaška.

(Dalje.)

Narisavši tako nezveršeno okostnico literature hervaške, mislim, da je potrebno, da nekaj tudi v njenem značaju vsaj v obče rečem. Vsa tedaj gori omenjena narodna literatura Hervatov samo v tem nosi pečat edinstva na sebi, da je pisana v enem edinem domačem, sploh razumljivem jeziku tega naroda, v vsem ostalem pa je prava podoba razsterganosti našega naroda tistih časov; samo po unajni odeji (po pismenkah in pravopisu) in pa po slovnici bi ji ne mogel človek edinstva prisoditi. Kar se pa pisave tiče, ona je, kakor sem že rekel, zdaj glagolska zdaj cirilska in zdaj latinska, in tedaj vse skupej stavljeno se celó nič enolično ne pokazuje. Še enakega pisanja knjige se med seboj nezlagajo, tako, da samo v knjigah z latinskimi čerkami pisanih, katerih je ravno tudi največ, najdeš po pet in šest znanejih pravopisov. Kar se pa tiče slovnice, dohaja njena različnost večidel od narečij tistih krajev, v katerih so knjige pisane, in čeravno visi od notrajnih vzrokov jezika, vendar ne preči medsebnega razumljenja. Glavno narečje hervaškega jezika je dvojno: štokavsko in čakavsko, katerih vsako se sopet deli na svoje podnarečja. Ker je pa vsa naša najstarejša, nam znana literatura začela se je v krajih ležečih skor ob celi severo-izhodni strani morja jadranskega, to je, med Terstom in reko Bojano, kjer se, kakor je znano, z majhno izjemo čakavsko narečje govori, je tedaj popolnoma naravno, da je vsa najstarejša literatura hervaška na čakavskem narečju sestavljena, odkodar je malo po malo sicer na štokavsko narečje prenešana tudi v njem ohranila se, al zmiraj je obdržala dosti sledu svoje perve očevine.

Okolnost ta bila je v dobro vsi naši literaturi, zakaj kakor je primorsko narečje bogatejše v besedah kakor so narečja oddaljene od morja, tako so vse tiste besede, ktere v notrajni zemlji manjkajo, prišle na občno korist vsemu so narodu. Al ker so Primorci bili v neposredni dotiki z bolj izobraženo Italijo, naučili so se že zdavnej jezik talijanski, ter so iz njega zajemali svojo izobraženost in ž njo tudi talijanske običaje in pa način mislenja in govorjenja, ki se z

našim naravnim jezikom vselej ne zlagajo. Da so primorski pisavci tako proti-naravno talijanšino tudi iz nevednosti v svoje knjige prenašali, temu se nihče čudil ne bo. Ali kakor so primorski pisavci grešili po uplivu talijanskem, tako so drugi, v notrajni zemlji na terštvo navajeni, turške besede upeljali na kvar jeziku domačemu.

V hervaško kniževnost spada nekako tudi literatura tistega plemena našega naroda, ki na današnjem civilnem Hervaškem stanuje, namreč v županiji zagrebški, varaždinski in nekdanji križevski, in to ne samo zastran politične zveze in naravne bližine narečja, ampak še bolj zato, ker je to pleme že od poslednjih sto let svoje izvirno slovensko ime, ki se izključljivo nahaja pri vseh njegovih starih pisavcih (kakor so: Pergosić, Vramec, Haldelić, Belostenec itd.) s hervaškim imenom zamenilo. Zato moram tukaj tudi v tej literaturi nekaj reči.

Ako je res, kar mnogi pisavci terdijo, da je pesništvo (zvezani zlog) najnavadnejši začetek vsake literature, druga pa in višja stopnja da je proza (nevezani zlog), mora se priznati, da so pisavci tega plemena našega naroda mnogo praktičnega talenta pokazali, ker so uno prvo stopnjo, ki se v namišljenih lepotah nahaja, preskočivši skor vsi precej se lotili proze kot potrebniše za javno življenje. Perva znana knjiga, pisana v slovenskem narečju, vladajočem v omenjenih županijah, je prevod Vabočja Tripartita, to je, ogerskih civilnih zakonov, tiskana v Nedelišču 1574; druga je Vramecova kronika iz leta 1575, tretja je iz leta 1640 zgodovinskega obsega, itd. Pisavci tega narečja napisali so precejno število in mnogo zlo obširnih bukev, spadajočih na vero, pobožnost in kersansko življenje, na zakon, zgodovino, računstvo, lečništvo, poljedelstvo itd. Kar se tiče pravilnosti in čistosti jezika te literature, dosegla je najvišji verhunc v evangelistariji vladika Petretiča (1651) in pa v Haldeličevih knjigah 1674. (Konec sledi.)

Kratkočasno berilo.

Kdor drugemu jamo koplje, sam va-njo pade.

Po Hervaškem in semtertje tudi po Slovenskem se pripoveduje nasledna narodska pripovedka, ktero po „Nevenu“ posneto častitim bravcem podam.

V neki vasi je živel pošten in delaven kmetič z imenom Ivan prav veselo in zadovoljno s svojo ženko in edino hčerko Jelico. Ivan ni bil ravno bogat, vendar je imel vsega dosti, kar mu je bilo potrebno za življenje, zakaj ktereja kolj dela se je lotil, vse mu je šlo srečno spod rok. Zato pa je bil tudi vedno veselega serca in živel je srečno s svojo družinico. Za druge ljudi se ni posebno pečal. Njegovi sosede pa so bili hudobni ljudje in polni nevošljivosti do srečnega Ivana; kljubovali in nasprotvali so mu, kjerkoli so le mogli. Ko Ivan neko jutro vstane in hoče iti pogledat svoje polje, ne more odpreti hišnih vrat. Poluka skoz majhno okence in zdaj vidi, da so mu hudobni sosede kup smeti in druge nemarne šare pred duri nametali. Ivan se zamisli in reče ženi: „Veš kaj, dušica moja, prisadila se mi je že hudovoljnost mojih sosedov; prec juter grém po širokem svetu sreče iskat“.

Rečeno je bilo kmali tudi storjeno. Drugo jutro Ivan vstane, vzame košek, ga napolni s smetmi izpred hišnih vrat, se poslovi lepo od žene in hčerke ter gré po svetu. Potoval je celi božji dan, pa nikjer se s srečo ne snide. Ravno na večer pride v neko mesto. Lačen in žejen kot kužek, in zraven še truden dolgega potovanja poterka na vrata perve gostivnice, da bi v nji prenočil. Prav dobro se navečerja, tudi napije se po volji — in potem se spravlja spati; poprej pa še oštirju svoj košek izroči in reče: „Priatelj, dobro mi varuj dragocenosti, ki se v košu znajdejo; nesem jih v daljno deželo ptujemu imenitnemu gospodu. Bog obvaruj, ko bi kaj zgubil; toraj, da mi kaj ne zmanjka iz koša, moraš mi biti porok. „Ne boj se, človeče“, mu zaverne kerčmar, „ne bo ti zmanjkalo, kar je za nohtom črnega“.